

kraškega sveta v svojem potopisu iz leta 1669 ustvaril Edward Brown, saj je bilo njegovo delo prevedeno v štiri jezike.

Omeniti velja, da je avtor v znanih nahajališčih podpisov v jamah in ohranjenih knjigah gostov poiskal vpise omenjenih potopiscev. Čeprav večina vpisov v "knjige" gostov ne dosega njihove izrazne mojstrskosti v objavljanih delih, so med njimi tudi izjeme, ki pritegnejo bralca. Igralec Anton Lang, ki je obiskal Windisch-Graetzove Zelške jame in Predjamski grad, je v knjigo gostov slednjega zapisal, da je očaran nad sijajnostjo gore in gradu. Njegov spremljevalec kipar Andreas Lang se je lastniku in gostitelju knezu Windisch-Graetzu laskal z vpisom, da so grad in jame paradiž in svetovno čudo. Kompliment je podelil tudi eni od svojih gostiteljic hčerki Huga Windisch-Graetza, ki jima je v lepem sončnem vremenu razkazala grad.

Kljub osredotočenosti na kraški svet je znal avtor v potopisih najti dragocene podatke o kulturni dediščini slovenskega ozemlja. Objavil je namreč tudi litografije in skice, ki so del potopisov, ki niso del poročil o kraških jamah in pojavih, a zgolj če se nanašajo na preučevano geografsko področje. Tako so objavljene skice in opis čolnov, s katerimi so prevažali popotnike in tovor od Vrhnike do Ljubljane ter skice kozolca. Objavljeni deli rokopisov, ki jih hranijo v arhivih in knjižnicah različnih ustanov, dajejo slutiti, da bi se v njih našlo tudi zanimive podatke za druge dele slovenskega ozemlja, ki so bili del itinerarijev omenjenih popotnikov.

Kot spodbudo bralcu, da si vzame v roke omenjeno knjigo, naj služi predstavitev subjektivno izbranih, berljivih prigod v objavah izvirnih tekstov. Med bolj priljubljenimi izkušnjami zgodnjeno-veških avtorjev so zagotovo opisi nevarnosti – zlasti roparskih napadov, s katerimi ustvarjajo podobo svoje neustrašnosti. Tovrstni opisi seveda izginjajo, ko se začnejo potovanja z vlakom. A prav potovanja z vlaki prinašajo nove anekdote. Angleški gentleman Charles Edwardes se je moral ob težavah, ki so jih imeli v Nabrežini potniki in uslužbenci z burjo, odpovedati vsem maniram svojega socialne skupine in se nasmejati prizoru, ki ga je videl skozi okno vagona. Drugače od ostalih popotnikov je kraški svet sprejemal svetovno znani psihoanalitik Freud. Znanstvenik je navdušenost svojega vodnika nad jamami v maniri svojih psihoanalitičnih teorij opisal kot: *"I recognised him as a neurotic and his exploits of a conquistador as an erotic substitute."* A tudi zapriseženega psihoanalitika je ogled Škocjanskih jam navdušil. Bralec bo z užitkom prebral tudi romantične opise ruskega mornariškega častnika, ki je po koncu napoleonskih vojn čez slovensko ozemlje potoval v rodno Rusijo.

Spremembe v načinih potovanj ter prehod od popotnikov, ki so potovali po svojih "grand" turah, do "modernih" turistov se odraža tudi v objavljenih opi-

sih. Novi turisti se namreč poslužujejo ugodnih železniških prevozov in organiziranih potovanj. Dokaj zgodaj organizatorji masovnih potovanj v svoje potovalne načrte vključijo tudi Postojnsko jamo in tako prva organizirana skupina popotnikov angleškega poslovneža Thomasa Cooka obišče jamo leta 1868.

Z množičnim in organiziranim turizmom se je med nekaterimi popotniki začela uveljavljati nova romantika, ki se je odražala v iskanju naravnega in neokrnjenega. Prav množični turizem je na prelomu stoletja odpiral novo poglavje popotniških želja. Med takimi turisti je bil tudi kronski princ Ruprecht Bavarski. Kar precej se je moral potruditi, da je našel domačega "kmeta", ki je znal dovolj nemško, da ga je kot vodnik odpeljal v manj znano Otoško jamo, kjer pa je veselje izničilo vse začetne težave. Kapniki so bili namreč bolj "naravni", saj niso bili okajeni od dima bakel. V nasprotju z iskanjem "manj znanih" jam pa od srede 19. stoletja upada zanimanje za Cerkljansko jezero, ker je prej zagotovo spadalo med čuda, vredna ogleda, čeprav je bilo potovanje po slabše vzdrževanih stranskih cestah verjetno mučno. Z začetkom potovanj z vlakom se je to "čudo" še bolj oddaljilo od glavnih prometnih poti in tako se je posledično zmanjšalo število obiskov in zapisov o njem.

Na koncu tega kratkega pregleda knjige naj opozorim, da transkripcije tekstov, ki so z objavo postali dostopni širši javnosti, zaradi žanra in sloga, v katerem so napisani, s pridom uporabljamo tudi v didaktične namene na različnih stopnjah izobraževanja (zaradi jezika sicer zlasti v srednješolskem in visokošolskem izobraževanju). Za nadaljnje raziskave so zelo uporabne tudi tabele, ki so v tej izdaji na koncu knjige in v katerih so kvantitativno predstavljeni itinerariji poti.

Dragica Čec

Martin Brilej: Litijski obrazi. Litija : Tiskarna Aco, 2008, 264 strani.

Litija je s knjigo Martina Brileja Litijski obrazi končno dobila svoj pečat, pečat, ki so ji ga odtisnile življenjske zgodbe in usode ljudi, ki so živeli in delali v Litiji.

V Litiji smo dolgo čakali izvirno zbirko obrazov iz preteklosti, ki so tako ali drugače zaznamovali naše mesto. Litija je s svojo bogato družbeno in politično zgodovino kar klicala po objavi dela, ki bi osvetlilo posamezne usode ljudi, ki tvorijo svojevrsten preplet nekdanjih časov in ustvarjajo "litijski pečat". Litijska zgodovina je bila v preteklosti mnogokrat po krivici prezrta, obravnavana s premalo pozornosti

in še vedno nima tiste veljave in teže, ki bi si jo zaslužila. Pričujoče delo je korak k popravi te krivice in k izgradnji boljšega, plemenitejšega odnosa do dela in zapuščine naših prednikov.

Počasen sprehod skozi zadnja desetletja oz. stoletja dokaj meščansko usmerjene Litije je razkrivanje bližine in razdalj, ki kljub časovni oddaljenosti ohranjajo zgovorno mozaičnost in na nekaterih mestih odkrivajo tančice, ki so bile že dolgo zakrite. Ta pestri družbeni mozaik posameznikov je prišel do izraza zlasti konec 19. stoletja, ko se je Litija zaradi prihoda železnice, vzpona gospodarstva in splošnega vzdušja, ki je nacionalne interese postavljalo pred lokalne, odprla navzven kot nikoli pozneje v zgodovini. Nekateri posamezniki, ki so delovali tudi izven meja ozkega lokalnega okolja, so znali v domači kraj vnesti pridih svetovljanstva, ki se je s posameznimi dogodki na trenutke močno dotaknil Litije in njene okolice.

Martin Brilej, vnet raziskovalec litijske zgodovine in strasten častilec njene dediščine, je v knjigi nanizal portrete 49 posameznikov, ki so zadnji dve stoletji tako ali drugače zaznamovali utrip mesta ob Savi. Knjiga je zadnji del Brilejeve trilogije, poleg *Spomina na Litijo* in *150 let železnice*, ki odstira zgodovino Litije in njene okolice. Prvo delo *Spomin na Litijo* (1995) predstavlja stare razglednice od konca 19. stoletja do 2. svetovne vojne in je izšlo v letu 850-letnice prve omembe Litije. Knjiga je svojevrsten prikaz mesta in okoliških krajev, kakršnih danes ni več, hkrati pa dokaz, da je Litija nekdaj imela mnogo pomembnejši položaj in težo kot danes. Avtor je tudi sam lastnik zavidljive zbirke starih krajevnih in priložnostnih razglednic. Železnica je z Litijo povezana mnogo bolj, kot se zavedamo in knjiga *150-let železnice* (1999) opisuje

zgodovino Južne železnice, ki je najmočnejše vplivala na razvoj kraja in njene širše okolice. Prihod železnice skozi Litijo je povzročil izjemno hiter napredek in razvoj industrije, porast prebivalstva, posledično pa tudi družbeni in politični razmah, kar je botrovalo temu, da je bila Litija na prelomu stoletja, še bolj pa med obema vojnoma kot središče sreza, pomembno gospodarsko, politično in kulturno središče mnogo širšega območja, kot ga obsega danes.

Knjiga *Litijski obrazi* je svojevrsten poklon ljudem, med katerimi so nekateri znani tudi v širšem slovenskem prostoru, ki so s svojim bivanjem in delom doprinesli ter vplivali na razvoj in življenje mesta. Pri izboru portretov je avtor posegel na domala vsa področja človekovega ustvarjanja in udejstvovanja od politike, gospodarstva, umetnosti, športa in ljubiteljskih zanesenjakov, zato je delo svojevrsten in slikovit prikaz utripa življenja ljudi v dobrih zadnjih dveh stoletjih, predvsem pa v času, ko je bilo v Litiji zaznavati meščanski utrip in pridih svetovljanstva, saj so nekateri posamezniki svoje delo širili v slovenski in tudi evropski prostor: brata Rudolf in Metod Badjura, politik in narodni buditelj Luka Svetec, skladatelja Anton Lajovic in Peter Jereb, slikar Rudolf Marčič in njegov brat general Karel Marčič, slikarka Mira Pregelj, skladatelj in glavar Viktor Parma, pisatelja Josip Vandot in Fran Celestin, lutkar Nace Simončič ... Poleg znanih Litijanov so v knjigi opisani tudi domačini, ki so s svojim zanesenjaštvom in prostovoljnim delom prispevali pomemben delež k razvoju in utripu kraja, a ostajajo vpeti zgolj v lokalne okvire. Njihove zgodbe so za bralce, zlasti domačine, še posebej dragocene, saj prinašajo védenje o ljudeh, ki jih mlajše generacije sploh ne poznajo, starejšim prebivalcem Litije pa budijo morda že davno pozabljene spomine iz otroštva. Njihove zgodbe nizajo osnovne osebne podatke, prehojeno življenjsko pot, delovne dosežke, včasih pa tudi čisto intimne podrobnosti o značaju in zasebnih pripetljajih, vendar v izredno spoštljivih okvirih, tudi s kančkom humorja, a zgolj z usmerjenostjo v iskanje človekovih pozitivnih lastnosti.

Življenjske zgodbe dopolnjuje bogato slikovno gradivo, nekatero objavljeno prvič, ter posebni znamenki s pomembnimi podatki in anekdotami, kar daje delu še posebno mikavnost, zlasti za mlajše in manj zahtevne bralce. Zelo koristen pripomoček je časovni trak z umestitvijo posameznih oseb v časovna obdobja, kar bralcu omogoča boljšo predstavbo in prikaz njihovega sobivanja, s tem pa tudi razumevanja njihovega delovanja in razmišljanja. Zbiranje gradiva je potekalo kar celo desetletje, največjo težavo pa je avtorju predstavljalo dejstvo, da mnogi potomci za svoje znamenite prednike sploh ne vedo in so njihovo zapuščino kratkomalo uničili. Z zanesljivostjo lahko rečemo, da je takšno ravnanje posledica neustreznega odnosa Litijanov do lastne dediščine. Navedba 37 informatorjev priča o izjemni

angažiranosti avtorja iztrgati pozabi še tisto malo, kar je ostalo, saj čas neusmiljeno melje in briše sledi. Ravno zato bi seznamu lahko dodali še marsikatero posameznika, ki bi si zaslužil članstvo na tem eminentnem seznamu, a je ravno ta vsesplošni indiferentni odnos nekaterih avtorju preprečil pridobiti ustrezne in verodostojne podatke o njih. Zaznati je tudi pomanjkanje strokovnega oz. znanstvenega gradiva o zgodovini Litije in njene okolice, kar ponovno kaže na nezanjemanje tako domačinov kot stroke za njeno preučevanje in ohranjanje.

Knjiga Martina Brileja *Litijski obrazi* je dragoceno pričevanje preteklih časov z vidika spoznavanja življenja in dela naših prednikov kot tudi z vidika ohranjanja arhivskega gradiva, saj je v njej lepo število še neobjavljenih fotografij, ki dajo besedilu posebno izrazno moč.

Kljub dolgemu seznamu imen in priimkov pa avtor iz objektivnih razlogov še vedno pušča nekatere strani neodstrte, nepopisane in prav je tako. Zgodovina je nikoli dokončana zgodba, ki vedno znova odkriva nove podatke, nova dejstva in slike se zaradi njih prikažejo v popolnoma drugačni luči kot nekdanj. Vsako zgodovinsko naravnano delo mora pustiti možnost odprtih poti in novih spoznanj. Z upanjem lahko zato nekoč pričakujemo nadaljevanje Litijskih obrazov.

Helena Hauptman

Zbornik občine Slovenska Bistrica III: Svet med Pohorjem in Bočem (ur. Stanislav Gradišnik). Slovenska Bistrica : Zavod za kulturo, 2009, 774 strani.

Včasih je pravi užitek vzeti zvečer knjigo v posteljo in jo prebirati, preden veke pokrijejo od dnevnih naporov utrujene oči, roke omahnejo in knjiga pade na posteljo, velikokrat pa tudi na nos. Pri novem zborniku, ki ga je izdala občina Slovenska Bistrica, branje v postelji ni mogoče, saj je nova številka zbornika velika knjiga v pravem pomenu besede. Knjiga je pretežka za držanje pokonci in kljub trudu bi se njen hrbet zaradi teže usločil, roke pa boljše pri večkratnem prelaganju po mizi. Nova knjiga predstavlja že tretji zvezek, ki lepo dopolnjuje mozaik življenja na območju nekdanje slovenjebistriške občine. Prvi zbornik je izšel že leta 1982, drugi je bil izdan leta 1990, na v zborniku zajetem območju pa se je zgodilo toliko stvari, da je bila priprava in izdaja novega po mnenju občine in uredniškega odbora prava nujna. Območje je v tem času doživljalo svoj razvojni vzpon, ki se lahko enači le še z vzponom, ki ga je doživljalo v prvem desetletju 20. stoletja. Tudi

novih idej in tem za obdelavo je bilo veliko na vseh znanstvenih področjih, med njimi pa je tudi nekaj takih, ki so bile v preteklosti zapostavljene, ali drugih, ki so z novim vedenjem postale bolj jasne in so zahtevale objavo novih podatkov. Čeravno ponavadi občinski zborniki služijo tudi kot protokolarna darila, pričujoči tretji zbornik Slovenske Bistrice presega tovrstne publikacije, njegovo bogato vsebino pa bo v prvi vrsti presojala zlasti strokovna javnost. Tem člankov v zborniku so aktualne za današnji čas in medtem ko je bilo predvsem v prvem, pa tudi še v drugem zborniku več člankov, ki so osvetljevali dogajanje na Slovenjebistriškem z vidika zmagovalcev v drugi svetovni vojni, so v tretji številki zbornika objavljeni članki, ki zadevajo tudi temno dogajanje ob zaključku svetovne morije. Ti so obravnavano področje neizbrisno zaznamovali.

Za izhodišče priprave nove številke zbornika je pripravljala skupina določila prostor nekdanje občine Slovenska Bistrica, ki se danes deli na štiri manjše, t. j. Slovensko Bistrico, Oplotnico, Poljčane in Makole, prostor, ki so ga opisno označili za področje med Pohorjem, Bočem in Halozami, ter tako omogočili širšo in kompleksnejšo obravnavo posameznih tem. Pri oblikovanju vsebine je sodelovalo več kot 40 avtorjev, za zbornik, ki šteje nekaj manj kot 800 strani, pa so prispevali več kot 1200 strani tipkopisov. Ker je idej še ostalo, pojavljajo pa se tudi vedno nove, uredniški odbor zatrjuje, da pričujoči tretji zbornik ne bo tudi zadnji.

